การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า : กรณีศึกษาตำบลกระแสบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

A Study of Oral History of Local History of Economy and Politics : Case Study Krasaebon subdistrict, Klaeng district, Rayong province

*โอฬาร ถิ่นบางเตียว**

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอการการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยผู้เขียนได้เลือกพื้นที่ตำบลกระแสบน อ.แกลง จ.ระยอง เป็นกรณีศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อาวุโสในชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดข้อมูลจากบรรพบุรุษ ด้วยการบอกเล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และข้อมูลตรงจากผู้จากประสบการณ์ของตัวเองในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองของชุมชนตำบลกระแสบน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โอฬาร ถิ่นบางเตียว อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ตั้งแต่รากเหง้าชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษ การอพยพของบรรพบุรุษมาตั้งรกรากในพื้นที่ตำบลกระแสนบน วีระประวัติของบรรพบุรุษที่สร้างความภาคภูมิใจของคนในชุมชน การตั้งชื่อหมู่บ้าน ระบบเศรษฐกิจแรกเริ่มในชุมชน สภาพการดำรงชีพและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน การจัดการปกครองตนเองของชุมชน บทบาทของรัฐและกลไกราชการในพื้นที่ บทบาทของนายทุนในระยะเริ่มต้น และการขยายตัวของตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมท้องถิ่น

สิ่งสำคัญที่ผู้เขียนได้จากการใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นอกเหนือจากข้อมูลจากข้อประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองของท้องถิ่นตำบลกระแสบน สิ่งที่ผู้เขียนได้รับและสัมผัสได้ คือ อารมณ์ ความรู้สึก ความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ที่ได้ครอบครองและความเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ของตนเอง ผู้เขียนได้เห็นความสุขจากการร่วมกันทบทวนความทรงจำระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกัน โดยมีผู้เขียนเป็นคนกลาง และเขายินดีถ่ายทอดให้ผู้เขียนด้วยการเล่าให้ฟัง ทำให้ผู้เขียนได้รับรู้ข้อมูลประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของชาวบ้านที่ไม่เคยถูกบันทึกในประวัติศาสตร์ชาติและพร้อมจะพล่าเลือนไปกับวันเวลา ผู้เขียนหวังใจว่าคงจะดีไม่น้อยถ้าประวัติศาสตร์ของชาวบ้านประชาชนในท้องถิ่นถูกบรรจุและเล่าขาน บอกเล่ากันต่อในชุมชนผ่านโรงเรียนในท้องถิ่นโดยผู้อาวุโส

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น, ประวัติศาสตร์บอกเล่า

Abstract

This article presents a study of the history of local political economy by means of oral history. The author chose Krasaebon subdistrict, Klaeng district, Rayong province as an area of study to collect data. From in-depth interviewing, elders in community who got oral information from their ancestors, generation to generation, and their own experience in the history of political economy of Krasaebon community.

The study of oral history on history of local political economy is the study of pedigree, migration to settle down, bravery of ancestors who took pride to the community, naming the village, The village is named Economy, primary economic system of community, living conditions and relationships of people in the community, self-government of, state roles and bureaucratic mechanism of state in the area, roles of capitalist in the early stage, and the expansion of market and local capitalist system.

Except from the historical data of political economy, the important things that the author got from applying oral history to collect data were emotion, feeling and pride of people as the possessors of their history, happiness from reviewing the memories among people through author, people were willing to pass on data to author by telling that caused author got the new fade of the history of people that never been collected in the national history and readied to be blur through time. The author hopes that it would be great if the history of local people will be packed and be recounted to the community through local schools by seniors.

Keywords : Local History of Economy and Politics, Oral History

วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า

ประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ เป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์รูปแบบหนึ่งที่อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าจากผู้อยู่ในเหตุการณ์หรือจากผู้ที่ได้ถ่ายทอดข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้จากพื้นชุมชน โดยอาศัยการถ่ายทอดข้อมูลด้วยวิธีการบอกเล่าเป็นหลักซึ่งข้อมูลประวัติศาสตร์เหล่านี้ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากเป็นเรื่องราวของชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่มีสถานะสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติหรือประวัติศาสตร์ชนชั้นนำของรัฐ

ประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงเป็นเรื่องราวความทรงจำของคนในท้องถิ่น ครอบคลุมมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งชีวิตส่วนตัว ครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์คนในท้องถิ่นที่รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ คนในชุมชนเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์นั้น เป็นประวัติศาสตร์ที่จับต้องได้เพราะในประวัติศาสตร์นั้นมีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของรวมเขาอยู่ด้วย ซึ่งแตกต่างจากประวัติศาสตร์ชาติที่มีแต่เรื่องราวของชนชั้นนำ ประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ ความทรงจำร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวร้อยจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น ถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน

Definition of oral history from the Oxford Online Dictionaries อธิบายว่า ประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบุคคล ครอบครัว เหตุการณ์สำคัญในชุมชนเล็ก ๆ หรือการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการบอกเล่า หรือการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์จะดำเนินการสัมภาษณ์กับคนที่อยู่ในเหตุการณ์ หรือรับรู้จากถ่ายทอดต่อจากบรรพบุรุษที่อยู่ในเหตุการณ์เรื่องราวที่ผ่านมาในอดีต ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นประวัติที่มีความรู้สึกจับต้องได้ และมีความทรงจำของคนในชุมชนรวมอยู่ด้วย ทั้งความทรงจำที่ดี ความภาคภูมิใจ และความเจ็บปวด ความรู้สึกดังกล่าวเป็นการเก็บรักษาข้อมูลของประวัติศาสตร์บอกเล่าอย่างดีที่สุด เพราะประวัติศาสตร์บอกเล่าไม่มีการบันทึกเป็นเอกสาร การเก็บรักษาข้อมูลที่ดีที่สุดของประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ การถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าไปยังคนรุ่นหลัง (The Oxford Online Dictionaries, n.d.)

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพในแนวประวัติศาสตร์ (Historical Qualitative Research) ถือการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยชุมชนท้องถิ่นด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รูปแบบหนึ่ง (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2553) เพราะประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ามีประโยชน์ในการเล่าเรื่องที่ขาดหายไป ที่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในเอกสารราชการ ช่วยเปิดเผยเรื่องราวที่ถูกซ่อนเร้นมานาน และช่วยเติมช่องว่างที่ขาดหายไปจากบันทึกเอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทำให้ได้มุมมองใหม่ อาจทำให้เกิดความรู้ในประวัติศาสตร์

บางเรื่องเป็นการแก้ไขข้อมูลที่มาจากหลักฐานเดิม ๆ การสัมภาษณ์เรื่องในอดีตมักจะต้องสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้อาจผิดพลาดโดยไม่ตั้งใจและมีความสับสนในเรื่องลำดับของเหตุการณ์ในอดีต โดยเฉพาะเรื่องของ พ.ศ. และจำนวน นอกจากเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วยังต้องเก็บข้อมูลอื่นไปพร้อมกัน เช่น หลักฐานอื่นที่หลงเหลือ ได้แก่ รูปภาพ หนังสือ รวมทั้งการสังเกตด้วย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537ก: 2537ข: 2540ก: 2540ข: 2540ค: 2543) นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ผู้บุกเบิกการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจหมู่บ้านไทย ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยแนวประวัติศาสตร์บอกเล่า ได้อธิบายถึงประโยชน์ของการศึกษาหลักฐานข้อมูลในชุมชนท้องถิ่นจากประวัติศาสตร์บอกเล่าอย่างน่าสนใจ ตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นเครื่องมือและวิธีการสำคัญที่จะทำให้ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ชาวนา กรรมกร และคนในอาชีพอิสระต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชนกลุ่มน้อย ประวัติศาสตร์ผู้หญิง ประวัติศาสตร์ครอบครัว ขณะที่แต่เดิมศึกษากันแต่ประวัติศาสตร์การเมืองของชนชั้นปกครองเป็นกระแสหลักในวงวิชาการ

วิธีการศึกษาแบบสัมภาษณ์ของประวัติศาสตร์บอกเล่า ทำให้สามารถศึกษาประวัติของประชาชนธรรมดาที่ไม่มีใครบันทึกไว้ เพราะหลักฐานที่เป็นเอกสารมักจะบันทึกเรื่องราชวงศ์ เรื่องการแย่งอำนาจทางการเมือง เรื่องการติดต่อกับต่างประเทศ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงเพิ่มหรือเปลี่ยนเรื่องที่นักประวัติศาสตร์ศึกษา เปิดพรมแดนใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ ทำให้ประชาชนธรรมดามีที่ในประวัติศาสตร์

2. ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จากจุดยืนของคนธรรมดาจากความเป็นจริงของสังคมที่ซับซ้อนและมีหลายด้าน สร้างมองจากจุดยืนต่างกันก็เห็นความจริงแตกต่างกันได้ ประวัติศาสตร์บอกเล่าทำให้ผู้ที่เสียเปรียบในสังคมได้เสนอประวัติศาสตร์จากจุดยืนของตน ซึ่งเดิมไม่มีโอกาสเสียงที่ให้สัมภาษณ์ในประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงมักจะเป็นเสียงของคนส่วนใหญ่ของสังคม แต่เป็นเสียงที่ไม่เคยมีใครได้ยิน ไม่เคยได้รับการบันทึกให้เป็นประวัติศาสตร์

เช่น เสียงของชาวนาในการขบถ ของกรรมกรในการสไตรก์ หรือของคนดำในอเมริกา

ประวัติศาสตร์บอกเล่าทำให้นักประวัติศาสตร์สามารถโต้แย้งหลักฐานเดิมที่มาจากเอกสาร โต้แย้งคำอธิบายสภาวการณ์ในสังคมแบบประเพณีที่มักจะเข้าข้างฝ่ายผู้ปกครอง อีกทั้งทำให้ความหมายและฐานะของการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะหากชาวบ้านได้รับรู้ประวัติศาสตร์ที่เขาสร้างขึ้นเองนี้ เขาจะมีจิตสำนึกในเอกลักษณ์ร่วมกัน (Collective Identity) สูงขึ้น การสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนจากทัศนะของชาวบ้าน คือการฟื้นฟูเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชาวบ้านนั่นเอง และสิ่งนี้คือรากฐานความชอบธรรมของอำนาจของราษฎร การพัฒนาชนบท พัฒนาท้องถิ่น และประชาธิปไตย

3. การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาชนกับชาวบ้านแน่นแฟ้นขึ้น การเข้าไปสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ปัญญาชนกับนักวิชาการเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น ต้องพูดภาษาชาวบ้าน รู้วัฒนธรรมของชาวบ้าน ขณะเดียวกันการคืนประวัติศาสตร์ให้ชาวบ้านก็ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความคิดเป็นระบบขึ้น เข้าใจฐานะของตนในประวัติศาสตร์และสังคมดีขึ้น รู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับคนกลุ่มอื่นในสังคม และรู้จักโลกภายนอกมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และชุมชนกระชับแน่นแฟ้นขึ้น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) อธิบายถึงประเด็นการศึกษาที่เหมาะสมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานจากประวัติศาสตร์บอกเล่า หัวเรื่องที่เหมาะสมปรากฏอยู่ใน 3 สาขาย่อยของวิชาประวัติศาสตร์ คือ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ชนกลุ่มน้อย

1. ในสาขาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เรื่องที่น่าสนใจจะใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า เช่น ประวัติศาสตร์กรรมกร ประวัติศาสตร์ชาวนา ประวัติศาสตร์ของหัตถกร ชาวประมง พ่อค้าพื้นเมือง ชาวบ้าน ประวัติศาสตร์ของคนในอาชีพต่าง ๆ เช่น พระ เจ้าของธุรกิจขนาดย่อม คนทำผม คนเล่นดนตรี ช่างซ่อมรถ คนขับรถ ตำรวจ คนเก็บขยะ ขอทาน โสเภณี ฯลฯ

งานเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์นี้ เช่น ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย ของ สังศิต พิริยะรังสรรค์ (2529), วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475 และพ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2398-2503 ของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2523, 2527), วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ของ ประนุช ทรัพยสาร (2525) และเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ฯลฯ

2. *ในสาขาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม* มีเรื่องที่น่าสนใจสามารถใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นวิธีการศึกษาได้มาก เช่น ประวัติศาสตร์ครอบครัว ประวัติศาสตร์การศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนเล็ก ๆ เช่น โรงเรียน วัด กลุ่มญาติ เรื่องอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ การใช้เวลาว่าง การเล่นของเด็กจน ๆ เรื่องอาหารการกิน เรื่องเพลงและประวัติดนตรี ประวัติเมืองและอำเภอ ฯลฯ แต่ปรากฏว่า ในเรื่องประวัติศาสตร์สังคมจากการบอกเล่านี้ในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยยังทำกันน้อย ที่มีบ้างมักจะเป็นชีวประวัติซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ภาพของสังคม

3. *ในสาขาประวัติศาสตร์ชนกลุ่มน้อย* ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะให้ภาพในแง่มุมของชนกลุ่มน้อยนั้นเอง ขณะที่เอกสารให้ภาพจากแง่มุมของสังคมใหญ่ที่เข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้อง อาจใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าศึกษาประวัติศาสตร์ของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เช่น ประวัติศาสตร์ของชาวลัวะ ข่า โซ่ กุย ส่วย กะเหรี่ยง มอญ ชาวเขา ฯลฯ ในต่างประเทศมีการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าศึกษาประวัติศาสตร์ชาวอเมริกาดำ ย้อนกลับไปถึงต้นตระกูลที่แอฟริกาสมัยค้าทาสคริสต์ศตวรรษที่ 18 คือเรื่อง Roots ของ Alex Haley (1976) อาจใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าศึกษาประวัติของชาวอินเดียนแดง ยิปซี และชาวยิว เป็นต้น หรือใช้ประวัติศาสตร์ของขบวนการลับ เช่น ขบวนการใต้ดินต่อต้านนาซีเยอรมนีในยุโรป สมาคมลับในประเทศจีน ขบวนการเสรีไทย พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประวัติชุมเสือ เช่น ชุมเสือของเสือฝ้าย ของโจรบ้านกอไผ่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้สรุปเทคนิควิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า จากประสบการณ์การเก็บรวมรวมข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้านไทยที่

ฉัตรทิพย์ และลูกศิษย์ได้เดินทางเก็บข้อมูลทั่วทุกภาคของประเทศไทย ฉัตรทิพย์ อธิบายว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่านั้น ต้องให้ความสำคัญอยู่ 2 ขั้นตอนหลัก คือ ก่อนสัมภาษณ์ และระหว่างสัมภาษณ์

1. ก่อนสัมภาษณ์ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลต้องเตรียมข้อมูลศึกษาเรื่องหรือยุคสมัยที่เกี่ยวข้องกับสัมภาษณ์ให้ดีจากหนังสือและจากเอกสาร คือ ต้องมีความรู้เรื่องทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องที่จะไปสัมภาษณ์ เพราะการสัมภาษณ์ คือ การเอาของใหญ่ไปต่อของเล็ก หมายความว่าต้องรู้สภาวการณ์ของประเทศ และขอบเขตที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่ศึกษา เช่น ถ้าจะเข้าไปสัมภาษณ์ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคอีสานในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ก็ควรศึกษาไปก่อนว่าในที่นั้น ในช่วงนั้นมีลักษณะเศรษฐกิจโดยทั่วไปอย่างไร มีปัญหาข้าวยากหมากแพงไหม มีการขบถของชาวนาหรือเปล่า ถ้ามีเหตุการณ์เหล่านี้ก็นำไปถามชาวบ้านในหมู่บ้านที่เข้าไปศึกษาว่า เหตุการณ์เหล่านั้นกระทบหมู่บ้านอย่างไร ความรู้ในเหตุการณ์ใหญ่ภายนอกจะทำให้ได้ทราบเหตุการณ์เล็กที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งมุมมองเหตุการณ์นั้นจากหมู่บ้านอีกด้วย

คำถามอีกลักษณะหนึ่งเกิดจากความรู้ในทางทฤษฎี หากมีความรู้ทางทฤษฎีก่อนจะช่วยให้สามารถบ่งชี้ ตัวแปรที่น่าจะสำคัญ ทำให้สร้างคำถามที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่ต้องการจะค้นหาได้ เช่น จากทฤษฎีชนชั้นกระฎุมพีมีส่วนมากในการนำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจก่อนทุนนิยม ในการศึกษาเพื่อค้นหาว่าทำไมการเปลี่ยนแปลง ณ ระดับชนบทของไทยในศตวรรษที่ 19 จึงค่อนข้างล่าช้า ก็อาจตั้งคำถามว่าด้วยลักษณะและบทบาทของพ่อค้าและหัตถกรรมกับชาวบ้าน ก็จะช่วยให้สามารถค้นหาคำตอบได้ดีขึ้น เช่นนี้เป็นต้น ก่อนไปสัมภาษณ์ การเตรียมตัวให้ดีทั้งทางทฤษฎีและเหตุการณ์ใหญ่ในช่วงสมัยที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์สำคัญอยู่มาก เพราะโอกาสที่จะสัมภาษณ์มีไม่มากและเสียค่าใช้จ่ายสูง ต่างกับเอกสารที่อยู่ในหอจดหมายเหตุ จะไปอ่านเมื่อไหร่ก็ได้ ค่าโสหุ้ยก็ต่ำ

ก่อนสัมภาษณ์ การเลือกคนที่จะเป็นผู้ถูกสัมภาษณ์ และช่องทางการเข้าไปหาผู้ที่จะถูกสัมภาษณ์เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน จากประสบการณ์ของผู้บรรยายปรากฏว่าพ่อค้า ชาวบ้าน

(นายฮ้อย พ่อค้าวัวต่าง) มักเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ดีพิเศษ และการหาชาวนาไร่ที่ดินเพื่อสัมภาษณ์ค่อนข้างลำบากเพราะชาวนายากจนมักมีอายุไม่ยืน

การศึกษาของเขาก็น้อยทำให้ต้องใช้เวลามากในการทำความเข้าใจกัน อีกทั้งพวกเขามักต้องไปทำงานในที่ไกล หรือทำงานหามรุ่งหามค่ำ ไม่มีเวลาว่างให้สัมภาษณ์ สำหรับช่องทางเข้าไปหาผู้ให้สัมภาษณ์นั้นผู้บรรยายใช้ผ่านทางวิทยาลัยครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏ) และโรงเรียน โดยขอให้อาจารย์วิทยาลัยครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏ) พาไปหาอาจารย์โรงเรียนในท้องที่และอาจารย์ที่โรงเรียนนำเข้าไปในหมู่บ้าน จากประสบการณ์นับว่าเป็นช่องทางที่ได้ผลดี ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์พอมีความมั่นใจ กล้าให้ข้อมูลและแสดงความรู้สึกที่แท้จริง

2. ระหว่างสัมภาษณ์หลักสำคัญ คือ การสัมภาษณ์เป็นไดอะเล็กติก เป็นการตอบโต้กันไปมาเพื่อบรรลุความจริงมากขึ้น หลักฐานจากบุคคลนั้นแตกต่างอย่างมาก จากหลักฐานเอกสารตรงนี้ ผู้สัมภาษณ์มีส่วนมากในการช่วยกระตุ้นความทรงจำที่เคยมีอยู่แล้วลืมไปให้ปรากฏอีก ด้วยการถามซัก การใช้คำและการสร้างสถานการณ์แวดล้อม เช่น การเร้าอารมณ์ ตัวอย่างจากประสบการณ์การสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งที่บ้านนานหละ ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา มีโอกาสช่วยให้ท่านผู้เฒ่า ชาวบ้านท่านหนึ่งฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงาน ซึ่งท่านผู้เฒ่ามีประสบการณ์ตั้งแต่อายุ 16 ปี (ใน พ.ศ. 2526 อายุ 101 ปี)

ทั้งนี้โดยการเร้าอารมณ์ เขาได้แสดงความเคียดแค้นต่อการทารุณกรรมของข้าราชการที่มาเกณฑ์แรงงาน อารมณ์ทำให้ภาพอดีตที่ลบเลือนไปแล้วแจ่มชัดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในจิตใจของท่านผู้เฒ่า คำให้สัมภาษณ์ของท่านจึงเป็นการวาดภาพการเกณฑ์แรงงานที่มีรายละเอียด มีอารมณ์และความรู้สึกครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้สัมภาษณ์จึงต้องพิจารณาให้ดีว่าช่วงไหนควรจะทำตัวเป็นบุคคลที่สาม ช่วงไหนควรเข้าไปมีส่วนร่วมกับข้อมูล เมื่อใดที่เกิดการชะงักของการไหลของข้อมูล ผู้สัมภาษณ์อาจต้องเข้าไปช่วยให้ผู้สัมภาษณ์ข้ามธรณีกีดขวางให้สำเร็จ ผู้สัมภาษณ์ทำหน้าที่คล้ายกับนักจิตวิทยา ขุดคุ้ยลงไปในจิตใจและความทรงจำ

วิธีการหนึ่งของนักจิตวิทยาที่ผู้บรรยายนำมาใช้และให้ผลดีมาก คือ เอ่ยคำกุญแจ (Key Word) ขึ้นมา แล้วขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อธิบายความรู้สึกและความหมายของเขาต่อคำนั้น ๆ เช่น คำว่า ขุนนาง ข้าราชการ กำไร คนจีน บ้านเมือง ดง ข่า พ่อค้า นา ข้าว ปลา คนงาน ผี ฯลฯ ในระหว่างการสัมภาษณ์น่าจะระลึกเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้สัมภาษณ์กับชาวบ้านในทางวัฒนธรรมเอาไว้ ความแตกต่างนี้เกิดจากความต่างของชนชั้น รุ่นอายุ และบางครั้งก็แตกต่างทางชนชาติด้วย หรือผู้ให้สัมภาษณ์อาจพูดภาษาถิ่น เพราะฉะนั้น การตีความความหายของคำและประโยค จึงต้องใช้ความระมัดระวัง

ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งในการสัมภาษณ์ผู้บรรยายได้ข้อมูลว่า การเดินทางไปขายของที่ตลาดและเดินกลับหมู่บ้านของชาวบ้านที่ชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทราใช้เวลาไม่มาก แต่เมื่อซักให้ชัดเจนลงไป ปรากฏว่าที่ว่าเสียเวลาไม่มากนั้น ใช้เวลาถึง 1 วันเต็ม คือเช้าจดเย็น นี่คือปัญหาของการให้ค่าเวลาต่างกันระหว่างชาวบ้านผู้สูงอายุกับผู้สัมภาษณ์ หากสามารถเข้าใจความหมายของคำในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้จะดีที่สุด คือผู้สัมภาษณ์รู้ภาษาถิ่นหรือภาษาชนกลุ่มน้อยด้วยตนเอง ไม่ต้องใช้ล่าม โดยเฉพาะในการสัมภาษณ์เรื่องเกี่ยวกับความเชื่อจะได้ผลน้อยถ้าใช้ภาษาไทยกลาง เพราะคำสวดวิงวอนต่อผีมักจะสืบทอดกันมาในภาษาถิ่นละภาษาของชนชาติ

ในการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ควรเริ่มด้วยคำถามที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและคำถามประเภทที่ตอบได้ง่าย ๆ เช่น ขอให้เล่าประวัติ ถามข้อเท็จจริงธรรมดาของครอบครัวหรือหมู่บ้าน เช่นมีกี่หลังคาเรือน ใครมาตั้ง เพาะปลูกอะไร คำถามเรื่องที่มีการขัดแย้งหรือเป็นนามธรรมควรเก็บไว้ช่วงหลัง ผู้เขียนมีประสบการณ์ว่าคำถามเกี่ยวกับการถือครองที่ดินในหมู่บ้านและประวัติการได้ที่ดินมาของตระกูลเจ้าที่ดิน เป็นเรื่องที่ชาวบ้านมักไม่กล้าให้ข้อมูล ชาวบ้านมักหลีกเลี่ยงในการตอบคำถามในเรื่องนี้

ปัญหาอีกประการหนึ่งของประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ ความสับสนในการเรียงลำดับเหตุการณ์ ชาวบ้านมีความยากลำบากในการที่จะบอกว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในปีไหน วิธีการแก้ปัญหานี้ คือเทียบเคียงปีที่เกิดเหตุการณ์กับช่วงชีวิตของผู้ให้สัมภาษณ์ ช่วงนั้นแต่งงานหรือยัง มีลูกหรือยัง

สร้างบ้านหลังใหม่เสร็จหรือยัง เป็นต้น ที่เกี่ยวเนื่องกันคือเรื่องบางเรื่องเป็นนิทาน (Myth) เป็นความเชื่อ แต่ผู้ให้สัมภาษณ์นึกว่าเกิดขึ้นจริงในช่วงไม่ไกลตัวนัก ผู้สัมภาษณ์ต้องพิจารณ์แยกนิทาน (Myth) ออกจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ เมื่อสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ควรถามหาวัตถุและบันทึกด้วย คือขอดูเครื่องใช้และเครื่องมือเก่า ๆ รูปภาพเก่า ๆ ขอให้ช่วยชี้สถานที่สำคัญในท้องถิ่น ขออนุญาตดูบันทึกส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์หรือบรรพบุรุษ และหนังสือเก่าที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีอยู่ สุดท้าย เป็นมารยาทที่จะต้องถามว่าในบรรดาข้อมูลที่ท่านผู้ให้สัมภาษณ์บอกมานั้น ส่วนใดที่ท่านยังไม่ต้องการให้เปิดเผยบ้าง

ธงชัย วินิจจะกูล (2543) อธิบายว่าการศึกษางานศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา แตกต่างจากการศึกษาของประวัติศาสตร์กระแสหลักทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช้ทฤษฎีในการอธิบายหรือใช้ทฤษฎีในการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของฉัตรทิพย์ ฉัตรทิพย์ได้ใช้แนวคิดมาร์กซิสต์มาเป็นแว่นนำทาง

พัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของ ฉัตรทิพย์ จากการเกิดขึ้นของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองที่มี ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ จากยุคกระแสสูงของสถานการณ์เดือนตุลาคม ที่ทำให้นักศึกษาปัญญาชน หันมาสนใจแนวคิดมาร์กซิสต์และวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การต่อสู้เพื่อประเมินว่า สังคมไทยในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 เป็นสังคมในลักษณะใด (ถ้าเทียบกับทฤษฎีวิวัฒนาการที่มองว่า สังคมจะแบ่งเป็น 5 ยุคคือ บุพกาล ทาสศักดินา ทุนนิยม และทุนนิยมในท้ายที่สุด) เนื่องจากการพัฒนาการของทุนนิยมในสังคมไทยมีลักษณะที่แตกต่างจากทุนนิยมในประเทศอื่น มีผู้เสนอว่า สังคมไทยเป็นยุคกึ่งศักดินา กึ่งทุนนิยม หรือเป็นยุคใด ซึ่งเป็นวิวาทะที่เข้มข้นรุนแรงมากในยุคสมัยนั้น

ในช่วงเวลาเดียวกัน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้เสนอว่าการพิจารณาสังคมควรพิจารณาจากทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic Mode of Production) และนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยศึกษาจากความทรงจำของคนในท้องถิ่น ส่งผลให้งานของเขาแตกต่างจากนักวิชาการคนอื่น ๆ คือ การมองหมู่บ้าน การมองหมู่บ้านในลักษณะอนาธิปไตย เป็นการนำเสนอทฤษฎีการพัฒนา

ประเทศไทยตามแนวของการเน้นอุดมการณ์ชาวบ้าน การจัดองค์กรขนาดย่อม คานอำนาจกับรัฐและธุรกิจของนายทุน เรียกว่าเป็นสังคมนิยมแบบชาวบ้าน

การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองตำบลกระแสบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

กระแสบน เป็นตำบลเล็ก ๆ ใน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นชุมชนที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักมากนัก เพราะเป็นตำบลที่ไม่ได้มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอุตสาหกรรมแบบมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง แต่พื้นที่ตำบลเล็ก ๆ นี้เป็นสนามศึกษาสำคัญของผู้เขียนที่จะเลือกเป็นสนามหรือกรณีศึกษา (Case Study) ในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า นอกจากข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับจากการสัมภาษณ์พูดคุย สิ่งที่ผู้เขียนได้รับ คือการสัมผัสถึงอารมณ์ความรู้ ความภาคภูมิใจ ความเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ และความรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ที่ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่ชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบทุก ๆ ด้าน โดยจากการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ตำบลกระแสบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ผู้เขียนได้สรุปประเด็นการศึกษาได้ ดังนี้

1. "ชื่อบ้าน-นามถิ่น"

เดิมท้องที่ตำบลกระแสบน เป็นพื้นที่ป่าดงดิบเป็นเวลาช้านาน จากคำสัมภาษณ์ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าผู้อาวุโสในชุมชนเกี่ยวกับ "ชื่อบ้าน-นามถิ่น" ของตน กระแสบนมีที่มาที่ไปอย่างไร กลุ่มผู้อาวุโสให้ข้อมูลกับผู้เขียนว่า ชื่อ "กระแส" เป็นการเรียกเพี้ยน (ผันแปร) มาจากคำว่า "กระแซ" ซึ่งชื่อกระแซนั้น เป็นชื่อทางชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษของชาวกระแสบนในปัจจุบัน ผู้อาวุโสทวนความทรงจำ และเล่าผู้เขียนอย่างภาคภูมิใจว่า ชาวกระแสบนมีความเชื่อว่า ตนเองมีบรรพบุรุษมาจาก "ชาวกระแซ" ที่อพยพมาจากเมืองพิษณุโลกและมีเชื้อสายมอญ อพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการอพยพมาตั้งบ้านเรือนและชุมชนในบริเวณนี้ตั้งแต่สมัย

กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และน่าจะอพยพมาก่อนตั้งถิ่นฐานชุมชน ก่อนที่พระเจ้าตากสินจะยกทัพมาตีเมืองจันทบุรี หรือก่อนการล่มสลายของอยุธยา พ.ศ. 2310 เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่ากำลังทหารที่พระเจ้าตากอาศัยเป็นกองกำลังในการเข้าตีเมืองจันทบุรี

ผู้อาวุโสที่ให้ข้อมูลเล่าผู้เขียนด้วยความภาคภูมิใจว่า บรรพบุรุษของพวกเขาเป็นกลุ่มที่ได้เข้าร่วมรบกับพระเจ้าตากเป็นเหล่าทหารกล้าชาวระยองที่ไม่เคยมีชื่อในประวัติศาสตร์ชาติ ชาวกระแซที่ได้เข้าร่วมกับทัพพระเจ้าตากสินเข้าตีเมืองจันทบุรีและเข้าร่วมทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา เป็นความภาคภูมิใจของชาวกระแสบนจนถึงปัจจุบัน แต่ทว่าเรื่องราวของวีรกรรมของบรรพบุรุษพวกเขาเป็นเพียงคำบอกเล่าที่เบาบางมากในทางประวัติศาสตร์ชาติไทย คงเก็บไว้เป็นความภูมิใจเล็ก ๆ ของคนท้องถิ่น (กระแสบน) ไม่มีพื้นที่ยืนในประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของชาติไทยไม่ได้เขียนถึงวีรกรรมของชาวบ้านประชาชนกระแซ ทำให้เรื่องราวเหล่านี้กลายเป็นเพียงคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนถึงความภาคภูมิใจของบรรพบุรุษที่พร้อมจะเลือนหายไปกับวันเวลา และชีวิตที่ล่วงลับดับไปของผู้อาวุโสบรรพบุรุษของชาวตำบลกระแสนบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (เที๊ยบ หนีภัย, 2559)

2. "ทำอยู่-ทำกิน"

หลังจากที่ผู้เขียนเข้าใจถึงที่มาของ "ชื่อบ้าน-นามถิ่น" ของตำบลกระแสบนในปัจจุบันได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็น "หมู่บ้านชาวกระแซ" และเรียกเพี้ยน (ผันแปรน) มาเป็น กระแสจนทุกวันนี้ จากการเสวนา-พูดคุยและการบอกเล่า ถึงสภาพการดำรงชีพของชาวบ้านกระแสบนในอดีต พบว่า สภาพการดำรงชีวิตของชาวกระแซ (กระแส) ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านธรรมชาติและภูมิศาสตร์ ซึ่งที่เป็นภูเขาและป่าดงดิบ การอพยพเข้ามาของบรรพบุรุษชาวกระแซในช่วงบุกเบิกชุมชน ต้องทำการหักล้างถางพง สร้างบ้าน สร้างชุมชน สร้างนา สร้างไร่ เพื่อการดำรงชีพของคนในชุมชน (เที๊ยบ หนีภัย, 2559; โปรย แกล้วกล้า, 2559)

ลักษณะการผลิตของชุมชนจึงเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคกันในครัวเรือน "ทำอยู่-ทำกิน" เป็นหลัก หรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจแบบยังชีพเป็นสำคัญ อาศัยการดำรงชีวิตบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสำคัญ เน้นการผลิตเพื่อบริโภค

เป็นหลัก เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนอาจจะไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ไม่สามารถทำการผลิตได้ในชุมชนท้องถิ่น (ละม่อม หนีภัย, 2559)

ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความใกล้ชิดกันสูงมาก การเกื้อกูลกันชุมชน-เครือญาติ ความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงจะมีความสัมพันธ์ที่ ต้องการช่วยเหลือเอาแรงกัน บ้านใครมีงานบุญ หรือกิจกรรมที่ต้องอาศัยคนในชุมชนก็จะไปบอกเมื่อถึงวันก็จะมาช่วยกัน เช่น การใช้แรงงานภายในชุมชนเป็นสำคัญ ในการทำนา-ทำไร่ (ไร่ข้าวหยอดหลุม) ต่างอาศัยการเอาแรงของคนในชุมชน เครือญาติเป็นผลให้ความสัมพันธ์ในชุมชมจึงมีความแนบแน่น หรือกิจกรรมที่ต้องอาศัยคนในชุมชนก็จะไปบอกเมื่อถึงวันก็จะมาช่วยกัน เช่น การเกี่ยวข้าว งานบวช ทอดผ้าป่า งานแต่งงาน เป็นต้น คนในชุมชนจะมีค่านิยมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สำหรับความสัมพันธ์ต่างชุมชนจะเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนผลิตผลกันระหว่างชุมชน (ละม่อม หนีภัย, 2559)

ลักษณะการผลิตระบบเศรษฐกิจของชุมชนในระยะเริ่มแรก คือ การเกษตรเพื่อยังชีพ มีการปลูกข้าวไร่อันเป็นผลมาจากการบุกเบิกเข้าจับจองที่ดินและการตั้งรกรากของคนในชุมชน กล่าวคือสภาพการบุกเบิกที่ดินใหม่ยังไม่เหมาะสมที่จะทำนาข้าว ประกอบกับลักษณะพื้นที่มีเป็นที่สูง การปลูกข้าวไร่ของชุมชนภาษาท้องถิ่น เรียกว่า "ข้าวหยอดหลุม" การผลิตของชุมชนที่ในอดีตจะใช้แรงงานในครอบครัวและช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยในชุมชน เรียกว่า "การเอาแรง" เป็นพื้นฐานของลักษณะการผลิตของชุมชนในอดีต (ทวีศักดิ์ พิสิฐศักดิ์, 2559)

ลักษณะเศรษฐกิจชุมชนอาศัยระบบเงินตราน้อยมาก การพึ่งพิงตลาดภายนอกของชุมชน จะซื้อหาในสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ น้ำมัน ก๊าซ เกลือ เป็นต้น ตลาดไม่ได้เป็นฐานของระบบเศรษฐกิจของชุมชน อันเนื่องจากชุมชนยังก้าวไปไม่ถึงระบบเศรษฐกิจเงินตรา คนในชุมชนยังอาศัยพึ่งพิงแลกเปลี่ยนกันในชุมชนและระหว่างชุมชน มากกว่าที่จะซื้อขายผ่านตลาด (ทวีศักดิ์ พิสิฐศักดิ์, 2559)

เศรษฐกิจของชุมชนกระแสบนที่เริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ต่างให้ข้อมูลยืนยันตรงกันว่าแต่เดิมสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเป็นแบบระบบยังชีพเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชนเป็นหลักด้วยการทำนา

ทำไร่ หาของป่า เช่น สีเสียด หวาย น้ำมันยาง ไม้กฤษณา ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ฟืน รวมถึงของป่าอื่น ๆ เช่น ลูกสำรอง หน่อไม้ เป็นต้น มีการพึ่งพาตลาดภายนอกน้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของกระแสเป็นป่าดงดิบและข้อจำกัดเรื่องการเดินทางยากลำบากมากเพราะในอดีตไม่มีถนน การเดินทางจะต้องใช้เรือเป็นหลัก

นอกจากนี้ กระแสบนยังเป็นที่กล่าวขวัญกันว่าผีดุ และเรื่องยาสั่งของชาวกระแซทำให้คนหวาดกลัวจึงไม่มีใครกล้าเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว การติดต่อกับภายนอกชาวกระแสจะต้องนั่งเรือแจวไปตลาดสามย่าน (เมืองแกลง) การแจวเรือไปตลาดสามย่านในอดีตต้องใช้เวลา 1 วัน ในการดำเนินไปกลับระหว่างกระแสกับตลาดสามาย่าน การเดินทางที่ยากลำบากนั้น ทำให้ชาวกระแสถ้าไม่มีความจำเป็นจริง ๆ ก็จะไม่เดินทางออกไปนอกชุมชน ชาวตำบลกระแสบนจึงใช้เวลาว่างจากการทำนา ทำไร่ การเก็บของป่าเพื่อไว้แลกเปลี่ยนสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ เช่น น้ำมันก๊าซ ไม้ขีดไฟ หอม กระเทียม เกลือ น้ำปลา เป็นต้น โดยการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มกลุ่มพ่อค้าชาวจีนเป็นกลุ่มแรก เนื่องจากพ่อค้าชาวจีนที่ต้องการนำของป่าที่ชาวบ้านเก็บได้ไปขายต่อในตลาด (สาย สุวรรณ, 2559)

3. "รัฐไทย-กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน-การจัดการตนเอง"

จากเศรษฐกิจยังชีพของชุมชนกับสภาพความจำเป็นของชุมชนในสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถทำการผลิตได้ ทำให้ชาวบ้านในตำบลกระแสบนต้องนำของป่าหายากไปแลกกับสินค้าของพ่อค้าชาวจีน การแลกเปลี่ยนดังกล่าวต่อมาได้พัฒนาการสู่การซื้อขายเป็นจุดเริ่มต้นของระบบตลาด หลังจากระบบเศรษฐกิจเงินตราได้ก่อรูปขึ้นในชุมชน โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาซื้อขายของป่ากับชาวบ้านเกิดระบบการค้าขึ้นในชุมชน การก่อรูปขึ้นของระบบเศรษฐกิจเงินตราในชุมชนทำให้รัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชนผ่าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากขึ้นเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในการเก็บส่วยภาษีและช่วยเป็นหูเป็นตาในภารกิจความมั่นคงของรัฐในชุมชน สำหรับบทบาทในการช่วยเหลือดูแลคุ้มครองชาวบ้านนั้นรัฐยังไม่ข้อจำกัดอยู่ค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่ชาวบ้านต้องช่วยกันจัดการดูแลกันเองเป็นหลัก (ผ่อง ยิ่งเจริญ, 2557)

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสถึงการเข้ามาของรัฐและกลไกของรัฐในพื้นที่ตำบลกระแสบน ผู้อาวุโสเล่าว่า รัฐได้เข้ามาบทบาทอย่างชัดเจนนับตั้งแต่พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ประกาศขึ้นใช้บังคับทั่วประเทศ โดยประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) พระราชบัญญัตินี้ได้ใช้เป็นหลักในการปกครองท้องที่ของประเทศไทย กฎหมายฉบับแรกที่ได้กำหนดการจัดระเบียบตำบลและหมู่บ้าน รวมทั้งกำหนดหน้าที่ไว้อย่างละเอียดเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตรวจตราดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามท้องที่ต่าง ๆ ต่างพระเนตรพระกรรณ สร้างความเป็นธรรมในการปกครองบ้างเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดเด่นของกฎหมายฉบับนี้ที่กำหนดให้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน หรือชาวบ้านมักเรียกกันว่า "นายบ้าน" (ผ่อง ยิ่งเจริญ, 2557)

หลังจากที่ได้ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 มาเป็นเวลานานประมาณ 17 ปี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 จึงได้ทรงประกาศยกเลิก และประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ขึ้นใช้บังคับแทนและถือเป็นหลักในการจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้าน บทบาทของกำนัน-ผู้ใหญ่เป็นตัวแทนของรัฐในการดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชนและเก็บภาษีจากชาวบ้าน และได้มีการเลือกเป็นนายบ้าน (หัวหน้าหมู่บ้าน) ชื่อว่า "ขุนยุทธนา บุญช่วย" ในขณะนั้นไม่มีอำเภอ หรือจังหวัด ตำบลกระแสบนยังขึ้นกับเมืองชลบุรี (มนัส พิทักษ์ก่อผล, 2558)

ภารกิจหลักของขุนยุทธนา บุญช่วย ในฐานะนายบ้าน คือเก็บส่วยจากชาวบ้านไปส่งที่เจ้าเมืองชลบุรี และคอยประกาศข่าวสารราชการให้ชาวบ้านได้ทราบ ในส่วนของปัญหาของชาวบ้านในชุมชน เช่น ปัญหาการทำมาหากิน ปัญหาความปลอดภัย นายบ้านไม่ค่อยได้เข้ามาช่วยเหลืออะไรมากนักชาวบ้านต้องดูแลช่วยเหลือกันเองเป็นหลัก แม้ว่าภาพลักษณ์ของนายบ้านจะเป็นคนกว้างขวางในพื้นที่ แต่ในความเป็นจริงก็ไม่สามารถดูแลชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง (มนัส พิทักษ์ก่อผล, 2558)

เมื่อรัฐไทยได้ขยายอำนาจเข้ามาในชุมชนและเข้ามาจัดโครงสร้าง ได้จัดตั้งเป็นตำบลขึ้น เรียกว่า "ตำบลประแส" และชื่อได้ไปคล้ายกับตำบลปากประแสร์

จึงเปลี่ยนชื่อเป็น "ตำบลกระแสบน" นายอำเภอจึงขอเปลี่ยนชื่อเพื่อให้สะดวกต่อการเรียก จึงเปลี่ยนชื่อเป็น "ตำบลกระแสบน" จนถึงปัจจุบัน

เพราะตั้งอยู่ตอนต้นของแม่น้ำกระแสร์ และอีกตำบลหนึ่งเรียกว่า ปากน้ำประแสร์ เพราะอยู่ปลายคลอง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประกอบไปด้วย 14 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านในไร่ หมู่ 2 บ้านรางตาไท หมู่ 3 บ้านกระแสบน หมู่ 4 บ้านชากคอก หมู่ 5 บ้านยางงาม หมู่ 6 บ้านคลองป่าไม้ หมู่ 7 บ้านเขาผักกูด หมู่ 8 บ้านน้ำโจน หมู่ 9 บ้านเขาวังไทร หมู่ 10 บ้านเนินไม้หอม หมู่ 11 บ้านคลองลึก หมู่ 12 บ้านคลองหวาย หมู่ 13 บ้านเนินดินแดง หมู่ 14 บ้านหนองแฟบ

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า แต่เดิมชาวกระแสบนตั้งอยู่บนฐานเครือญาติ ผู้อาวุโส และระบบคุณธรรมอยู่ค่อนข้างสูง ในการจัดการปกครองชุมชนมีหลักเกณฑ์ กติกา มีการถ่วงดุลกันภายใต้เงื่อนไขวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมชุมชนมีฐานะเป็นธรรมนูญของชาวบ้าน เป็นกติกาหลักในการวางระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชน และกำหนดแบบแผนวิถีวิชิตของคนในชุมชน (มนัส พิทักษ์ก่อผล, 2558)

การจัดการปกครองชุมชนในอดีตของชุมชนมีการจัดการปกครองแบบปรึกษาหารือ โดยชาวบ้านและผู้นำมานั่งคุยกันและหาข้อยุติ จนกระทั่งได้ผู้นำหมู่บ้านที่เรียกว่า นายบ้าน การปกครองแบบนายบ้านถือได้ว่าเป็นการปกครองตนเองของชุมชน เนื่องจากชุมชนกระแสบนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ คือ การทำนาปลูกข้าวเอาไว้กินเป็นหลัก ถ้าจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษี ก็จะหาของป่าไปขาย เช่น หวาย สีเสียด หนังสัตว์ เป็นต้น (โอพ่าร ถิ่นบางเตียว, 2554)

นอกจากนี้ ชุมชนกระแสบนในอดีตมีลักษณะเป็นชุมชนปิด เนื่องจากข้อจำกัดในการเดินทางที่ยากลำบากในการเข้าถึงชุมชนในอดีต รวมทั้งความเชื่อในเรื่องผีและยาสั่งที่เป็นที่หวาดกลัวและหวั่นเกรงของคนภายนอกชุมชน ทำให้คนภายนอกไม่กล้าเข้าไปยังชุมชน ชุมชนกระแสบนเพิ่งเปิดตัวเองไม่เกิน 50 ปีที่ผ่านมาเมื่อมีถนนสายบ้านบึง-แกลงตัดผ่าน และการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชน และการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้สร้างการเปลี่ยนทั้งเศรษฐกิจการเมืองขนานใหญ่ต่อชีวิตชาวกระแสบนจนถึงปัจจุบัน

(โปรย แกล้วกล้า, 2559)

ชาวบ้านได้มีการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชม โดยอาศัยอำนาจ 3 ลักษณะที่ผสมผสานและถ่วงดุลกันในเชิงอำนาจ ประกอบด้วย อำนาจพระ อำนาจผี และอำนาจนายบ้าน อำนาจทั้งสามต่าง ๆ มีความชอบธรรมในชุมชนทั้งสิ้น เช่น อำนาจพระมีฐานความชอบธรรมจากหลักคำสอนศาสนา อำนาจผีมีฐานความชอบธรรมจากฐานคติความเชื่อในเรื่องเร้นลับจิตวิญญาณและสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ และอำนาจของนายบ้านที่มีความชอบธรรมจากบุคลิกลักษณะบางประการที่ชาวบ้านในการยอมรับ เช่น การเป็นคนที่คนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟัง เป็นคนดีมีคุณธรรมโดยผ่านการบวชเรียน มีความเป็นนักเลง พูดจริงทำจริง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจของชุมชนดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับบริบทเศรษฐกิจแบบยังชีพของชุมชน ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่มีใครมีอำนาจเบ็ดเสร็จ โดยจะมีการถ่วงดุลอำนาจโดยผู้อาวุโสของชุมชน พระ นายบ้าน และหมอผี การดำเนินการบริหารจัดการปกครองในชุมชนจะมีการปรึกษากันในกลุ่มชุมชนภายใต้การถ่วงดุลอำนาจของบุคคลข้างต้นเป็นหลัก โดยอาศัยความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ ระบบอาวุโสที่ลดหลั่นกันไปอีกด้วย

เช่น ในกรณีได้มีการเลือกนายบ้านหรือหัวหน้าหมู่บ้าน ชื่อว่า ขุนยุทธนา บุญช่วย เป็นนายบ้านคนแรก การพิจารณาเลือกนายบ้านของชาวกระแซ (กระแสบน) นั้น ผู้เป็นนายบ้านจะต้องมีคุณสมบัติ คนดีมีคุณธรรม ผ่านการบวชเรียน มีความเป็นนักเลง และมีบารมีในชุมชน อาจจะเป็นคนที่ญาติหรือเพื่อนฝูงที่ให้การนับหน้าถือตาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกลไกของรัฐในอดีตยังเข้าไม่ถึงชุมชน ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองในการดูแลชุมชน ผู้นำชุมชนจึงต้องมีลักษณะพิเศษบางประการที่จะสามารถปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้าน และป้องกันภัยจากภายนอกชุมชน (โปรย แกล้วกล้า, 2559)

ต่อมาได้ปรับปรุงเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มีการตั้งมณฑลเทศาภิบาล จังหวัดและอำเภอ มีผู้ปกครองคือ ข้าหลวงเทศาภิบาล ข้าหลวงเมือง และนายอำเภอดูแลตามลำดับ ซึ่งต่อมาได้ยุบการปกครองระดับมณฑล และตำแหน่งข้าหลวงได้เปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนในการปกครอง

ที่ต่ำกว่าอำเภอ คือ ตำบลและหมู่บ้าน ก็มีการเปลี่ยนแปลงการสรรหากำนัน-ผู้ใหญ่บ้านจากการแต่งตั้งโดยข้าหลวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นการเลือกโดยประชาชนในตำบลหรือหมู่บ้านนั้น สรรหากำนัน ผู้ใหญ่บ้านจากการแต่งตั้งโดยข้าหลวงมลฑลจันทบุรี และนายอำเภอเมืองแกลงโดยขุนเลี่ยม แกล้วกล้า เป็นผู้แต่งตั้งแล้วจะรายงานให้ข้าหลวงมลฑลจันทบุรีรับทราบ

ในระยะต้นก่อนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการเลือกตั้ง การแต่งตั้งกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน การแต่งตั้งนั้นก็จะแต่งนายบ้านให้เข้ารับตำแหน่ง กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่เก็บภาษีแทนราชการ เป็นหูเป็นตาแทนนายอำเภอ ปลัดในหมู่บ้าน รับแจ้งเกิด-แจ้งตายของคนในหมู่บ้าน ประสานงานระหว่างอำเภอกับตำบล-หมู่บ้าน แม้ว่ากำนัน-ผู้ใหญ่บ้านในระยะต้นยังไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องตำแหน่งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่เป็นที่สนใจของชุมชน การแต่งตั้งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านรัฐจึงมีบทบาทเข้ามาแทรกแซงจัดตั้งผ่านข้าราชการในจังหวัด

แม้ในเวลาต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็นผลให้กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านต้องมาจากการเลือกตั้ง แต่ชาวบ้านยังไม่มีสนใจในการเลือกตั้งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ลักษณะการเลือกตั้งเลือกที่ศาลาวัดโดยการเสนอชื่อและยก หรือไม่ก็เสนอชื่อถ้าไม่มีใครคัดค้านผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อก็จะได้เป็นกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน (เทียบ หนีภัย, 2559)

รัฐไทยก็ยังมีบทบาทในการจัดการเลือกตั้งเนื่องจากประชาชนยังไม่สนใจการเลือกตั้ง แม้ว่าการปรับเปลี่ยนตำแหน่งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านให้มีเงินเดือนและมีอายุราชการ 60 ปีแบบราชการ แม้จะมีสวัสดิการบ้างตามสมควร รวมทั้งมีอภิสิทธิ์บางประการในฐานะผู้นำชุมชนที่คอยทำงานให้กับราชการ แต่ในภาพรวมแล้วชาวบ้านยังไม่สนใจการเลือกตั้งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเห็นว่าตำแหน่งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านนั้นสิ้นเปลืองเงินทอง เสียเวลาการทำมาหากิน ต้องคอยเอาอกเอาใจข้าราชการ

การเลือกตั้งยุคกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน กระแสบนได้รับอิทธิพลกลไกรัฐส่วนกลางเข้าสู่ยุคการมีกำนันเป็นผู้นำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 โดยมีเจ้าเมืองแกลงเป็นตัวแทนของรัฐส่วนกลางในท้องถิ่น กล่าวโดยสรุปแล้ว เราสามารถระบุกำนันตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลกระแสบน อ.แกลง

จ.ระยอง, 2559)

1. นายสอ เวียนหาผล (กำนันคนแรก)
2. นายแอบ บุญยั่งยืน
3. นายแผลง สิทธิเดช
4. นายฉาก บุญช่วย
5. นายเฮี้ยว กองสุข
6. นายขลับ บุญช่วย
7. นายสำราญ วงศ์ทอง
8. นายเจริญ จันทร์รัศมี
9. นายสมเพช วงศ์ยัง
10. นายประจวบ วงศ์ยัง
11. นายโชคชัย พิทักษ์ก่อผล
12. นายบุญสืบ แกล้วกล้า
13. นายวิชิต แสงจันทร์
14. นายวินัย สนธิ
15. นายบุญสืบ แกล้วกล้า (คนปัจจุบัน)

4. "นายทุน-เศรษฐกิจแบบตลาด-และทุนนิยม"

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ของการผลิตแบบคู่ขนานระหว่างเศรษฐกิจแบบยังชีพและเศรษฐกิจแบบระบบตลาดในพื้นที่ตำบลกระแสนบน โดยเฉพาะการตัดถนนสุขุมวิท การสร้างสะพานเทพหัสดินทร์ (สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง) และการตัดถนนสายบ้านบึง-แกลง ในสมัยของนายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดระยอง หรือที่รู้จักในนามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 344 (ชลบุรี-แกลง) เป็นถนนที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อย่นระยะทางไปสู่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด โดยไม่ผ่านตัวเมืองระยอง เริ่มต้นจากถนนสุขุมวิท อำเภอเมืองชลบุรี ผ่านทางเลี่ยงเมืองชลบุรี ถนนกรุงเทพฯ-ชลบุรี สี่แยกเอ็ม 16 อำเภอบ้านบึง ถนนพนัสนิคม-หนองซาก อำเภอหนองใหญ่ เข้าเขตจังหวัดระยอง ผ่านอำเภอวังจันทร์ สิ้นสุดที่ถนนสุขุมวิท บริเวณสามแยกแกลง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง รวมระยะทาง 102.181 กิโลเมตร

แม้ว่าการตัดถนนสายบ้านบึง-แกลง ทำให้การเดินทางคมนาคมของชาวกระแสบนสะดวกขึ้น เป็นถนนที่เชื่อมตำบลกระแสเข้าสู่เมืองแกลง แต่ถนนเส้นนี้ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างมาก เป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการบุกเบิกทรัพยากรภายในชุมชน กล่าวคือ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงราวปี พ.ศ. 2486 รัฐบาลในขณะนั้นได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมป่าไม้ในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก นายทุนเริ่มขอสัมปทานทำป่าไม้ในป่าดงดิบภาคตะวันออกกันอย่างกว้างขวาง (เทียบ หนีภัย, 2559)

ในยุคดังกล่าวเกิดโรงเลื่อยจักรจำนวนมาก โรงเลื่อยจักรเหล่านั้นมีเครื่องมือทันสมัยทั้งเลื่อยจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ชักลากไม้ซุงจำนวนมาก พร้อมทั้งเรือเดินทะเลขนาดใหญ่บรรทุกไม้กระดานส่งขายกรุงเทพฯ ต่างประเทศ ไม่นานก็มีกลุ่มนายทุนเข้ามาทำธุรกิจสัมปทานการตัดไม้ในเขตพื้นที่ตำบลกระแสบน ชาวบ้านเริ่มเข้าเป็นเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจสัมปทานการตัดไม้ เช่น คนตัดไม้ คนขับรถบรรทุกไม้ คนเฝ้าคุ้มครองดูแลไม้ ฯลฯ เป็นจุดเริ่มต้นของการนำความเจริญที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน (สาย สุวรรณ, 2559; สำเนา สุวรรณอำไพ, 2559)

ชุมชนกระแสบน ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่เมื่อโรงเลื่อยพงศ์เกษมของนายทุนท้องถิ่น (สำเนา ภิบาลญาติ "เสี่ยเน้า") ผู้กว้างขวางในเขตอำเภอแกลงในขณะนั้น ได้รับสัมปทานการตัดไม้ในพื้นที่กระแสบนมีการตัดไม้ขนานใหญ่ การเข้ามาตัดไม้ของนายทุนท้องถิ่นจำเป็นที่จะต้องตัดถนนเพื่อลากซุงป่าเข้าเมือง ทำให้ชาวบ้านกระแสบนได้ใช้ประโยชน์จากถนนลากซุงของนายทุนโรงเลื่อยในการเดินทางสัญจรระหว่างกระแสบนกับอำเภอแกลง จากการตัดไม้ของโรงเลื่อยพงศ์เกษมทำให้เกิดพื้นที่ว่างทำให้ชาวกระแสเริ่มเข้าไปจับจองที่ดินเพื่อการขยายการทำนา ทำไร่ รวมการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ไร่มัน ไร่อ้อย ยางพารา จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังมีโรงเลื่อยสามย่านได้สัมปทานป่ากระแสบน ป่าเขาจุก (คือพื้นที่อำเภอวังจันทร์) จนถึงเขตสัมปทานของโรงเลื่อยบ้านค่าย ส่วนโรงเลื่อยพัฒนาการได้สัมปทานป่าเขาชะเมา (พื้นที่เขตอำเภอเขาชะเมา) ส่วนโรงเลื่อยกองดิน ได้สัมปทานป่าเขาวงจนถึงแก่งหางแมว (ปัจจุบันคือ อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี) โรงเลื่อยจักร 3 โรง ของอำเภอแกลงนั้นได้สัมปทานป่าทางด้านทิศเหนือของอำเภอแกลง และบางส่วนของอำเภอท่าใหม่ (จังหวัดจันทบุรี)

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนได้ทะยานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเต็มรูปแบบ คนในชุมชนได้เปลี่ยนวิถีการผลิตแบบยังชีพเข้าสู่การผลิตเพื่อการขายในตลาดเป็นหลัก เพื่อที่จะนำเงินไปซื้อสินค้าที่มีพร้อมกับความทันสมัย รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ระบบการผลิตเปลี่ยนจากการทำนา หาของป่าไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะยางพารามีประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่

มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มการผลิตมากขึ้น เช่น ปุ๋ย สารเคมี ยาฆ่าแมลง เป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต เพื่อหวังผลที่ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ระหว่างความต้องการซื้อสินค้าที่ขยายตัวมากขึ้นของชาวบ้านและความต้องการในการเพิ่มผลผลิตของชาวบ้านเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นหนี้ (สาย สุวรรณ, 2559; สำเนา สุวรรณอำไพ, 2559)

นอกจากนี้ ในช่วงเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ตำบลกระแสได้เริ่มมีการหลั่งไหลอพยพของผู้คนมาจากที่ต่างถิ่นได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ เช่น คนจันทบุรี คนท่าใหม่ ย้ายมาตั้งถิ่นฐานและได้มีการปลูกผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะทุเรียน เงาะ มังคุด และพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ เป็นผลให้เขตตำบลกระแสกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเต็มรูปแบบ และมีโรงงานเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น โรงงานไซโก้ส่งเสริมการปลูกสับปะรด

จากระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวกระแสบนที่มีวิถีการผลิตจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคพึ่งพาทรัพยากรภายในชุมชนหลักพึ่งพาตลาดภายนอกน้อยมาก เมื่อความเจริญหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน เช่น การตัดถนน ไฟฟ้า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเต็มรูปแบบ ในภาคเกษตรกรรมของรัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้วิถีการผลิตของชุมชนกระแสบนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้น มีการพึ่งพาตลาดภายนอกมากขึ้นและผูกชีวิตของตนเองกับไว้กับตลาดภายนอก ให้ตลาดภายนอกเป็นผู้กำหนดกติกาทุกอย่างในระบบเศรษฐกิจผ่านพ่อค้าคนกลาง (สาย สุวรรณ, 2559; สำเนา สุวรรณอำไพ, 2559)

ชาวบ้านในกระแสบนมุ่งสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเต็มรูปแบบ เช่น การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ การปลูกพืชเชิงเดี่ยวของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านลงทุนมากขึ้นเพื่อบำรุงรักษาและเพิ่มผลผลิต เช่น ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย สารเคมี เทคโนโลยี เป็นต้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้าน/เกษตรกร เป็นหนี้สินมากขึ้นทั้งในและนอกระบอบที่ต้องกู้มาเพื่อใช้จ่ายการการลงทุนในการการผลิต

นอกจากนี้ ความเจริญและความทันสมัยที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนกระแสบนเกิดลัทธิบริโภคนิยมขยายตัวอย่างกว้างขวางในชุมชน คนในชุมชนเริ่มบริโภค

สินค้าจำเป็นสำหรับชีวิตในสังคมสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ เป็นต้น เป็นสาเหตุของการเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นของคนกระแสบน รวมทั้งการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราของชาวกระแสบน ทำให้เกิดแรงงานในภาคเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น รับจ้างปลูกยาง/กรีดยาง รับจ้างฉีดยา ซึ่งแรงงานในภาคเกษตรกรรมมีทั้งคนในชุมชนและแรงงานต่างด้าว

การขยายพื้นที่การทำสวนยางพาราในตำบลกระแสบน เนื่องจากนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมาราคายางพาราสูงขึ้นกิโลกรัมละ 100 บาท (โดยประมาณ) ทำให้เกษตรกรจำนวนมากหันมาปลูกยางพาราและในช่วงที่รอยางพาราเติบโตประมาณ 7 ปี โดยประมาณถึงจะสามารถกรีดยางได้ ทำให้เกษตรกรหันมาประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้างในโรงงานอุสาหกรรมที่ตั้งในเขตตำบลกระแสบน รับจ้างในภาคเกษตรกรรมหรือ ปลูกสับปะรด เป็นต้น นอกจากมีการขยายปลูกยางพารายังมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากยางพารา เช่น การแปรรูปไม้ยางพารา น้ำยางข้น ยางเครฟ เป็นต้น และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลาง ขยายตัวในพื้นที่อย่างกว้างขวาง เช่น

1. *พานิชเจริญรุ่งเรือง* อุตสาหกรรมผสมเป็นอาหารสัตว์ ทำหรือผสมเป็นอาหารสัตว์ปน หรือบดพืชเมล็ดพืช

2. *ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวไพศาลคอนกรีต (สาขา4)* ผลิตคอนกรีตผสมเสร็จ

3. *บริษัท ไทยทราโฟ แมนูแฟคเจอริ่ง จำกัด* ผลิตหม้อแปลงไฟฟ้า ผลิตหม้อแปลงไฟฟ้า

4. *โรงเลื่อยบุญช่วยเหลือ* แปรรูปไม้ยางพารา อบ อัดน้ำยาถนอมเนื้อไม้ อัดน้ำยาถนอมเนื้อไม้แปรรูปไม้ยางพารา

5. *บริษัท ไต๋ รับเบอร์ จำกัด* ผลิตยางแท่ง STR 20 ผลิตยางแท่งกระแสบนแกลงระยอง

6. *บริษัท ศรีเทพไทย ลาเท็กซ์ จำกัด* ผลิตน้ำยางข้น และยางเครฟ ผลิตน้ำยางข้นยางเครฟ

7. *บริษัท สหกิจแกลง จำกัด* แปรรูปไม้ยางพาราเพื่อจำหน่าย

8. *บริษัท เซ้าท์อีสท์วู้ด จำกัด* ผลิตเฟอร์นิเจอร์ และชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา

9. *บริษัท ระยองเปเปอร์ อินดัสทรี จำกัด* ผลิตกระดาษขาว

10. *บริษัท ไทยคอมโพแนนท์ จำกัด* ผลิตอุปกรณ์ตัวล่อฟ้าแรงสูง (LIGHTNING ARRESTER) ผลิตอุปกรณ์ตัวล่อฟ้าแรงสูง

12. *บริษัท เอส เอ เอส รับเบอร์โพรดักส์ จำกัด* ผลิตถุงมือยาง

13. *โรงเลื่อยบุญช่วยเหลือ* แปรรูปไม้ยางพารา อัดน้ำยาถนอมเนื้อไม้แปรรูปไม้ยางพารา

14. *บริษัท เลิศชัย พาราวู้ด จำกัด* แปรรูปไม้ยางพารา อบ และอัดน้ำยาไม้

15. *บริษัท อิมเมจ วู้ดส์ จำกัด* แปรรูปไม้ยางพารา และไม้ที่ปลูกขึ้นโดยเฉพาะ 13 ชนิด ตามมติครม. เพื่อจำหน่าย อบ อัดน้ำยาไม้

16. *เกียรติกุล ทำลังไม้* และพื้นรองวางขอบของ พาเลจ

17. *บริษัท อิมเมจ เฟอร์นิเจอร์ จำกัด* ทำเครื่องเรือนหรือไม้อัดเครื่องตกแต่งภายในอาคารจากไม้ยางพาราแปรรูปไม้ปาร์ติเกิ้ล

18. *บริษัท แกลง ซอว์มิล จำกัด* แปรรูปไม้ยางพารา ทำลังพาเลท อบไม้อัดน้ำยาแปรรูปไม้ยางพารา

19. *ไทยเยอรมัน โปรเซสซิ่ง,บจก.* ผลิต ประกอบ หรือซ่อมแซมเครื่องจักรฯ

20. *บริษัท ศรีเทพไทย ลาเท็กซ์ จำกัด* ผลิตน้ำยางข้น และยางเครฟ

21. *บริษัท บางกอกกล๊าส จำกัด* ผลิตขวด ผลิตภัณฑ์จากแก้วทุกชนิด และอิฐแก้ว

22. *บริษัท แกลง โปรดักส์ วู้เทรด จำกัด* ทำเครื่องเรือนเครื่องใช้จากไม้ยางพาราแปรรูป

23. *บริษัท ที เจ เอช พาราโพรดักส์ จำกัด* แปรรูปไม้ยางพาราเพื่อจำหน่าย, ทำลังไม้ อัดน้ำยา และอบไม้

24. *บริษัท เฟอร์นิรอยส์ จำกัด* ผลิตเฟอร์นิเจอร์ชิ้นส่วนจากไม้ยางพารา

25. นายประพาย วงศ์สุบิน แปรรูปไม้ยางพาราและจำหน่ายเครื่องจักรอุปกรณ์แปรรูปไม้ยางพาราเพื่อจำหน่ายแรงม้าโดยใช้เครื่องจักรแปรรูปไม้

26. สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ทำยางแผ่นดิบ ทำยางแผ่นผึ่งแห้ง/รมควัน ทำยางเครฟ

27. *บริษัท เปี๊ยกระยอง ออฟโรด จำกัด* ผลิตอุปกรณ์ และชิ้นส่วนตกแต่งยานยนต์ทุกชนิด

28. *บริษัท บุญชัยก๊าซสัตหีบ จำกัด* รับบรรจุก๊าซหุงต้ม

5. ตำบลกระแสบนในปัจจุบัน

การเปลี่ยนผ่านจากระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเต็มรูปแบบ เป็นผลให้ความสัมพันธ์ของในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างกว้างขวาง สังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นไปสู่สังคมผู้ประกอบการรายย่อยจนถึงระดับกลาง ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้กลายเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจหลักของชุมชน เกิดสังคมชนชั้นนายทุนน้อยผู้แสวงหากำไรและสมทุนจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ขยายตัวในชุมชน และชนชั้นกลางใหม่ในชุมชนกระแสบนผู้มีวิถีชีวิตและรสนิยมแบบเดียวกับคนชั้นกลางทั่วไป ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันในชุมชนถูกแทนที่ด้วยตัวกลางชนิดใหม่ คือ เงินและเงิน กลายเป็นปัจจัยสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่เปิดโอกาสให้เกิดการสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และเป็นเงื่อนไขสำคัญกับการเข้าสู่อำนาจการเมืองในเวลาต่อมาของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในชุมชนกระแสบนยังทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในชุมชนกระแสบน คือ แรงงานรับจ้าง ทั้งที่เป็นคนในตำบลกระแสบนเอง และเป็นแรงงานต่างด้าว (เขมร ลาว พม่า มอญ) แรงงานรับจ้างแตกต่างกันเพียงสัญชาติ แต่ที่เหมือนกัน คือ แรงงานรับจ้างรายวันผู้ที่ไม่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตัวเอง ต้องทำงานแลกกับเงินค่าจ้างรายวันเพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว หลาย แรงงานหลายคนตกอยู่วงในวงจรความยากจนและหนี้สินอย่างยั่งยืน ไม่สามารถปีนหรือทะลายกำแพงแห่งความยากจนนี้ไปได้ มีรายได้ก็เอาไปใช้หนี้แล้วสร้างหนี้ใหม่เพื่อนำเงินไปต่อชีวิตของตนเองและครอบครัว (เพชร เกษศิริ, 2559)

สิ่งที่สะเทือนใจผู้เขียนมากที่สุด คือ แรงงานรับจ้างจำนวนไม่น้อยที่เป็นคนในพื้นที่กระแสบน ซึ่งแต่เดิมเคยมีที่ดินหรือมีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเองอยู่ตามสมควร แต่หลังจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในตำบลกระแสบน คนกลุ่มนี้ก็อยากมีชีวิตทางเศรษฐกิจที่ดีเหมือนคนอื่น ๆ อยากประสบ

ความสำเร็จในชีวิตตามเส้นทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จากชาวสวนธรรมดาก็อยากเป็นทุนน้อย ผู้ประกอบการ เหมือนเพื่อนบ้านคนอื่นที่ประสบความสำเร็จกับธุรกิจกิจการแบบใหม่ หลายคนได้นำที่ดินไปจำนองกับธนาคาร หรือกับนายทุนเงินกู้นอกระบบ เพื่อนำเงินมาลงทุนเพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่า บ้างก็ลงทุนในการปลูกยางพารา บ้างก็เปิดกิจการรับซื้อยาง ขี้ยาง บ้างก็ลงทุนทำธุรกิจไม้ยางพารา บ้างก็เปิดร้านค้า ร้านอาหาร ธุรกิจบริการ รับถามที่ดิน ฯลฯ (เพชร เกษศิริ, 2559)

ซึ่งมีทั้งผู้ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ หลายคนเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ เป็นนายทุนน้อยและพร้อมสะสมทุนเพื่อสถาปนาความเป็นนายทุนใหญ่ต่อไป หลายคนเมื่อประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจก็ได้อาศัยโอกาสนี้เข้าไปสะสมทุนในทางการเมืองต่อไป แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ไปไม่ถึงความใฝ่ฝันของตนเอง ไม่ได้เป็นผู้ประกอบการตามใจหวัง เกิดภาวะล้มเหลวในกิจการที่ลงทุน เกิดสภาวะหนี้สิน ต้องกู้หนี้ยืมเพิ่มเติมเพื่อการลงทุนใหม่ แต่สุดท้ายต้องขายที่ดินหรือไม่ที่ดินก็หลุดจำนองตกกลายเป็นคนนายทุนนายธนาคารไป จนสุดท้ายตัวเองก็เปลี่ยนมาเป็นแรงงานรับจ้างหากินรายวันเลี้ยงตัวและครอบครัวต่อไป

สรุป

การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นของตำบลกระแสบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ด้วยวิธีการเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่าทำให้เห็นการคลี่คลายทางประวัติเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นในมุมและจุดยืนของชาวบ้านที่ไม่เคยมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้เขียนได้รับและสัมผัสได้ คือ อารมณ์ ความรู้สึก ความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ที่ได้ครอบครองและความเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ของตนเอง ได้รับรู้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นตำบลกระแสบน ตั้งแต่รากเหง้าชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษ การอพยพของบรรพบุรุษมาตั้งรกรากในพื้นที่ตำลกระแสนบน วีระประวัติของบรรพบุรุษที่สร้างความภาคภูมิใจของของคนในชุมชน การตั้งชื่อหมู่บ้าน ระบบเศรษฐกิจแรกเริ่มในชุมชนจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคพึ่งพาทรัพยากรภายในชุมชนหลัก

พึ่งพาตลาดภายนอกน้อยมาก สภาพการดำรงชีพและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ การจัดการปกครองตนเองของชุมชนตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นธรรมนูญของชาวบ้าน บทบาทของรัฐและกลไกราชการในพื้นที่ผ่านกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน บทบาทของนายทุนในระยะเริ่มต้นและการขยายตัวของตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมท้องถิ่น ความเจริญหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน เช่น การตัดถนน ไฟฟ้า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเต็มรูปแบบในภาคเกษตรกรรมของรัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้วิถีการผลิตของชุมชนกระแสบนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้น มีการพึ่งพาตลาดภายนอกมากขึ้นและผูกชีวิตของตนเองกับไว้ตลาดภายนอก ให้ตลาดภายนอกเป็นผู้กำหนดกติกาทุกอย่างในระบบเศรษฐกิจผ่านพ่อค้าคนกลาง เกิดการลงทุน เกิดการกู้จำนองที่ดิน เพื่อการลงทุน เกิดชนชั้นใหม่ในชุมชน คือ นายทุน ผู้ประกอบการ และแรงงานรับจ้าง นอกจากนี้ความเจริญและความทันสมัยที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนกระแสบนเกิดลัทธิบริโภคนิยมขยายตัวอย่างกว้างขวางในชุมชน คนในชุมชนเริ่มบริโภคสินค้าจำเป็นสำหรับชีวิตในสังคมสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ เป็นต้น เป็นสาเหตุของการเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นของคนกระแสบน

บรรณานุกรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537ก). **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: ทวีกิจการพิมพ์.

_____. (2537ข). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2540ก). **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

_____. (2540ข). **บ้านกับเมือง โครงการส่งเสริมสถาบันหมู่บ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2540ค). **ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2543). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2553). **ตำราเรื่อง ปฏิบัติการวิจัยทางสังคม**. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2523). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

_____. (2527). **พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือ ของประเทศไทย (พ.ศ.2398-2503)**. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชอุปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ร่วมกับภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2543). การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง 14 ตุลาคม. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (บรรณาธิการ). **สถานภาพไทยศึกษา : การสำรวจเชิงวิพากษ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ประนุช ทรัพยสาร. (2525). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สังศิต พิริยะรังสรรค์. (2529). **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย. โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภาองค์การลูกจ้าง และสมาพันธ์แรงงานแห่งประเทศไทย.

องค์การบริหารส่วนตำบลกระแสบน อ.แกลง จ.ระยอง. (2559). **ประวัติความเป็นมาองค์การบริหารส่วนตำบลกระแสบน**. วันที่ค้นข้อมูล 10 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.krasaebon.go.th/index.php.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2554). **พัฒนาการของโครงสร้างอำนาจนท้องถิ่นในภาคตะวันออก: วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง**. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Haley, A. (1976). **Roots: The Saga of an American Family Paperback**. New York: Doubleday.

The Oxford Online Dictionaries. (n.d.). **Definition of oral history**. Retrieved November 19, 2016, from https://en.oxforddictionaries.com/definition/oral_history.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ทวีศักดิ์ พิสิฐศักดิ์. (2559, 17 มีนาคม). **ผู้อาวุโสและเกษตรกรตำบลกระแสบน**. สัมภาษณ์.

เที่ยบ หนีภัย. (2559, 17 พฤษภาคม). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.

โปรย แกล้วกล้า. (2559, 8 เมษายน). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.

ฝ่อง ยิ่งเจริญ. (2557, 24 กรกฎาคม). **อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกระแสบน**. สัมภาษณ์.

เพชร เกษศิริ. (2559, 25 มีนาคม). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.

มนัส พิทักษ์ก่อผล. (2558, 14 เมษายน). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.

ละม่อม หนีภัย. (2559, 12 พฤษภาคม). **ผู้นำชุมชนและประธานกองทุนหมู่บ้านกระแสบน**. สัมภาษณ์.

สาย สุวรรณ. (2559, 19 กรกฎาคม). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.

สำเนา สุวรรณอำไพ. (2559, 22 กุมภาพันธ์). **ผู้อาวุโส**. สัมภาษณ์.